

ŞİİRDE ANA DİL VURGUSUNA ÖRNEK: ŞAKİR SELİM'İN ŞİİRLERİNDE KIRIM TATARCASININ YERİ

An Example to the Emphasis of Mother Tongue in Poetry: The Place of Crimean Tatar Language in Şakir Selim's Poems

Значение родного языка на примере стихотворений: Крымскотатарский язык в поэзии Шакира Селима

Işıl İşıktaş SAVA*

Gazi Türkiyat, Bahar 2014/14: 145-156

Özet: Kırım Tatarcası, bugün UNESCO tarafından ortaya konulan Tehlike Altındaki Diller Atlası'nda "Severely endangered (Ciddi tehlike altında)" kategorisinde yer almaktadır. Kırım Tatarlarının yaşadığı işgaller ve siyasî baskılar, vatan Kırım'dan sürgün edilmeleri Kırım Tatarcasının kullanım alanını daraltmış, nesilden nesile aktarımını kesintiye uğratmıştır. Böyle bir atmosferde vatan Kırım'dan uzaklarda büyüyen Kırım Tatar şairi Şakir Selim ana dilin, milletlerin millî kimliğinde oynadığı rolü kavrayıp Kırım Tatarcasının vaziyeti hakkındaki düşüncelerini şiirlerinde dile getirmiştir.

Anahtar kelimeler: Kırım Tatarca, ana dil, Şakir Selim

Abstract: The Crimean Tatar language has been categorized as "severely endangered" in the UNESCO Atlas of the World's Disappearing Languages. The invasions, oppression and deportation faced by the Crimean Tatars weakened the Crimean Tatar language and stopped the process of passing down through the generations. During this era, Crimean Tatar poet Şakir Selim who has grown up far from his homeland has been aware of the importance of the mother tongue for preserving national identity and mentioned about the situation of Crimean Tatar language in his poems.

Key words: Crimean Tatar language, mother tongue, Şakir Selim

Аннотация: На сегодняшний день Крымскотатарский язык причислен к категории «языки, находящиеся под серьезной угрозой» в атласе «языки мира в опасности» выложенной ЮНЕСКО. Вторжения и политические давления пережитые Крымскими татарами, депортации из родного края сузили сферу применения крымскотатарского языка и прервали процесс передачи языка от поколения к поколению. Вот в такой атмосфере Крымскотатарский поэт Шакир Селим выросший далеко от своей родины, осознав роль родного языка в формировании национальной идентичности высказал свои мысли о ситуации Крымскотатарского языка в своих стихах.

Ключевые слова: Крымскотатарский язык, родной язык, Шакир Селим

1. Giriş

Bir dilin tarihi ve kaderi, onu konuşan, günlük hayatını idame ettiren, onunla eserler yazan ve onu kendinden sonraki nesillere miras bırakan milletin tarihi ve

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara / TÜRKİYE. isilay@gazi.edu.tr

kaderi ile ortaktır. O dilin sahibi milletin başından geçen her türlü siyasî, içtimâî ve kültürel hadise her yönüyle dili de tesiri altında bırakır.

Kırım Hanlığı döneminde parlak günlerini yaşayan Kırım Tatarcası, Rus Çarlığı'nın 1783'te Kırım'ı işgaliyle yüz yıl süren karanlık bir devir geçirmiş, 1883'te İsmail Bay Gaspıralı'nın çabalarıyla çıkarılan Tercüman gazetesi ve Usûl-i Cedit mekteplerindeki eğitim ile tekrar canlanmıştır. Ancak 1944'te Kırım Tatarlarının vatan Kırım'dan Özbekistan'a ve Sibiry'a sürgün edilmeleri, uzun yıllar vatanları Kırım'a dönememeleri gibi sebeplerle Kırım Tatarcasının gelişimi ciddi bir kesintiye uğramıştır. Emine Ganiyeva'nın "Qırım tatar Tiliniñ İnkişafında İlmiy Terminologiyanın Rolü" yazısında bu durum şöyle ifade edilmektedir:

Sürgünlük devrinde Kırım Tatarcası sadece aile ortamında konuşulan bir dil hâline geldi. Bu kayıp ayrıca dilin kelime hazinesine de yansdı. Kendi köklerinden mahrum kalan halkın yaşayış tarzı değişti: Asırlar boyunca uğraştıkları esnaflık, üzümçülük, tütüncülük, hayvan yetiştiriciliği gibi Kırım Tatarlarının hayat tarzına bağlı birçok kelime ve kelime türleri konuşma dilinde kullanılmadığı için kayboldu, unutuldu. Tahsil, ilim ve resmî işlerde kullanılan Türkçe kökenli ya da dile artık yerleşmiş olan Arapça kelimelerin çoğu tamamen Rus ve Rus dili vasıtası ile girmiş milletlerarası kelimelerle değiştirildi (mesela; saftiy- fonetik, kâtip- sekretar, cumhuriyet- respublika gibi). (Ganiyeva 2013: 265).

Sürgün yıllarında Kırım Tatarcası Sovyetler Birliği halklarının dilleri tablosundan çıkarıldığı için ilmî olarak öğrenilmesi de yasaklanmıştı. Bu sebeple de o dönemde Kırım Tatarlarının iki nesli ana dillerinde tahsil görmeden büyüdüler. Ayrıca Nariye Seydametova "Qırım tatar Tiliniñ Toplumsal İşlevi: Tarihi ve Çağdaş Durumu" adlı yazısında bu konu hakkında şu sözlere yer vermektedir:

"Tahsil sahasında kullanılmadığı için Kırım Tatarcası ilmî dil olarak da kullanılmamaya başlandı ve Kırım Tatar ilmî terminolojisi de kullanımdan düştü, unutuldu. Millî aklı ve millî medeniyeti nesilden nesile aktarmak için hizmet eden Kırım Tatar bedii edebiyat sahasında da yazarları azaldı, eserlerinin edebî yönü zayıfladı, Kırım Tatarca eserleri okuyanların sayısı da eksildi." (Seydametova 2013: 475).

2. MİLLÎ KİMLİK UNSURU OLARAK KIRIM TATARCASININ BUGÜNKÜ VAZİYETİ

Kırım Tatarcası, 2009'da UNESCO'nun yayımladığı Tehlike Altındaki Diller Atlası'nda "Severely endangered-Ciddî tehlike altında" kategorisinde değerlendirilmektedir.¹ Tehlike Altındaki Diller Atlası'nda da belirtildiği gibi, Kırım Tatarcası ana dil

¹ Name of the language	Crimean Tatar (Crimea) (en), tatar de Crimée (Crimée) (fr), tártaro crimeano (Crimea) (es), крымско-татарский (ru)
Alternate names	крымско-татарский (ru)
Related records	Crimean Tatar (Dobruja)
Vitality	Severely endangered

olarak daha çok belli yaşın üstündekiler tarafından konuşulmakta, ancak gençler tarafından faal olarak daha az kullanılmaktadır (Abibullayeva 2013).

Aile kurumu bir dilin yeni nesiller tarafından öğrenildiği ilk kaynak olmakla beraber, ana dille eğitim de ana dilin öğrenilmesinde en az aile kurumu kadar önem taşımaktadır. Günümüzde Kırım'da Kırım Tatarcasının öğrenilmesi, genç nesillere öğretilmesi için en mühim yer olarak ana dilde eğitim veren millî mektepler görülmektedir. Kırım'da Kırım Tatarcasıyla eğitim veren 15 millî mektep bulunmaktadır ve bu mektepler zor şartlar altında eğitim-öğretim hayatına devam etmektedirler. Bu durum hakkında Enise Abibullayeva şunları dile getirmektedir:

"1989 senesi Kırım'da Kırım Tatar dili, Rus dilinde öğrenim yapan mekteplerin programlarına seçmeli ders olarak girdi. O günden bugüne Kırım Tatar dili seçmeli ders olarak okutulmaktadır. 1993 yılından itibaren Kırım Tatar dilinde öğrenim yapan mektepler açıldı. Günümüzde Kırım Tatar dilinde öğrenim yapan 15 mektep mevcut. Bu mektepler Kırım'ın farklı bölgelerindedir ve bu mekteplerde Kırım Tatar çocuklarının %10 – 13'ü okumaktadır. (Abibullayeva 2013: 35).

3. KIRIM TATAR ŞAİRİ ŞAKİR SELİM'İN ŞİİRLERİNDE ANA DİL MEVZUSUNUN İŞLENİŞİ

Şairler ve yazarlar içinde yaşadıkları toplumun, mensubu oldukları milletlerin iç-timaî ve tarihî bütün hadiselerini derinden hissederek ve bu hislerini eserlerinde yansıtan fertlerdir. Sevinçler, mutluluklar, umutlar kadar toplumu tesiri altında bırakan savaş, sürgün, açlık, hastalık gibi felaketler de sanatçıların ruhî dünyasında yer eder. Toplumların, milletlerin başlarından geçen iyi veya kötü her şey sanatçıların eserlerine bir şekilde sirayet eder.

Son dönem Kırım Tatar şairlerinin en meşhur ve en önemlilerinden birisi olan Şakir Selim, henüz iki yaşındayken sürgün faciasını yaşamak zorunda kalmış, doğduğu topraklardan, vatanı Kırım'dan çok uzaklarda Özbekistan'da büyümüş, tahsilini burada tamamlamış, şiirlerini burada yazmaya başlamıştır. Ne var ki vatanından

	100000
Number of speakers	Comrie in the Atlas of the world's languages (1994): "Maria S. Polinsky advises me that the number of solid first language speakers of Crimean Tatar may not exceed 100,000"; census figures are much higher, but may be inflated, and include in any case
Location(s)	originally spoken in the central parts of the Crimea, but most speakers were deported to Central Asia after the Second World War; many have now returned; includes Krimchak (Judeo-Crimean Tatar)
Country or area	Ukraine
Coordinates	lat : 45.3212; long : 34.3212
Corresponding ISO 639-3 code(s)	crh, jct
	http://www.unesco.org/culture/languages-atlas/en/atlasmap/language-id-342.html

uzaklarda olması onun vatanına, milletine ve ana diline olan bağlılığını daha da arttırmış, hissettiği her türlü duyguyu şiirlerine yansıtmaya sebep olmuştur. Özellikle vatan Kırım'a dönüp geldikten sonra yazdığı şiirlerde, ana dilin önemini vurgulamaya özen göstermiştir. Şakir Selim'in şiirlerinde ana dil ile ilgili görüşlerini şu başlıklarda inceleyebiliriz:

- a) Ana dilinin kıymetini bilmeyen, onu öğrenmeyen ve konuşmayanlara sitem içeren şiirler.
- b) Ana dilin önemi, ana dilin yok olacağı korkusu ve bununla ilgili uyarı içeren şiirler.
- c) Ana dile övgü, ana dili koruyanlara minnet içeren şiirler.

a) Ana Dilinin Kıymetini Bilmeyen, Onu Öğrenmeyen ve Konuşmayanlara Sitem İçeren Şiirler

Şair bu konudaki düşüncelerini Küçük Ögüt, Sos, Oquyıcıma, Peşman, Qırımğa Qaytqan Emiramet, Tuvğan Tilim isimli şiirlerinde ortaya koymuştur.

Şair "Yellerni Diñle" şiir kitabında yer alan "Küçük Ögüt" adlı şiirinde, öz medeniyetinden uzaklaşp ana dilini kullanmayanlara sitemini şiirin üçüncü dördlüğünde şu mısralarla dile getirmiştir:

<i>Lâkin qayda qaldı medeniyetiñ?</i>	Lâkin nerede kaldı senin medeniyetin?
<i>Lafetip olmysıñ ana tiliñde.</i>	Konuşamıyorsun ana dilinde,
<i>Seni añlamasa tuvğan millettiñ,</i>	Seni anlamıyorsa kendi milletin,
<i>Eñ ğarip adamsıñ yürgen iliñde.</i>	En garip adamsın yaşadığın ülkede.

(Yellerni Diñle, 1990: 20)

Aynı şiirin son dördlüğünde insanların kendi dillerine saygı duymaları gerektiğini ve medeniyetin de dil ile inşa edilebileceğini aşağıdaki mısralarla ifade etmiştir:

<i>Canıñ ağırmasın bir-qaç sualge,</i>	Sana sorduğum sualler seni üzmesin;
<i>Meni afu eyle semetdeş-qandaş.</i>	Beni affet kardeşim, vatandaşım, kandaşım.
<i>Qayda, kim olsañ da ürmet et tilge</i>	Nerede ve kim olursan ol, diline saygı duy;
<i>Medenietiniñen «forsalan» qardaş!</i>	Medeniyetinle "övün" kardeşim!

(Yellerni Diñle, 1990: 20)

Şakir Selim, "Qırımname 1" kitabında bulunan "Sos" adlı şiirinde, vatanı Kırım'a döndükten sonra çevresinde gördüklerini, milletinin ve dilinin geleceği ile ilgili kaygılarını dile getirir. Şiirin ikinci dördlüğünde yeni nesillerin Kırım Tatarcasından başka lehçelerde konuşmasından yakınır. Ayrıca Kırım Tatarlarının hayatında büyük

rol oynayan İsmail Bey Gaspıralı'ya², gençlerin dil ile ilgili tutumundan duyduğu üzüntüyle seslenir ve ondan yardım ister.

<i>Ismail-bey, nidamızı eşit! Kel, yetiş!</i>	İsmail Bey, nidamızı işit! Gel, yetiş!
<i>Evlatlarıñ yat lehcede qayray til ve tiş.</i>	Evlatların yabancı lehçelerde biliyor dil ve diş.
<i>Qayıp keldik ana-yurtqa, amma oldı iş!</i>	Dönüp geldik anayurda, ama oldu iş!
<i>Böyle mudhiş olmağandır Vatandan ketiş...</i>	Böyle müthiş olmamıştır vatandan gidiş...

(Qırımname 1, 2006: 47)

Kırım Tatarları vatanları Kırım'a dönüp geldiklerinde, bu topraklara hâkim olan devletin onları burada istemediğini, yaşadıkları acı olaylarla anlarlar. Şair, şiirinin üçüncü dördlüğünde bu durumu dile getirirken, millet olarak milleti var eden unsurlara da sahip olamadıklarını da açıklamaktadır.

<i>Ana-yurtqa qayıp keldik - ilsiz yaşaymız,</i>	Anayurda dönüp geldik, devletsiz yaşıyoruz;
<i>Bir millette olmağan şey - tilsiz yaşaymız,</i>	Hiçbir millete olmamış şey, dilsiz yaşıyoruz;
<i>Acılar ep çoqlaşsa da, - dinsiz yaşaymız,</i>	Acılar hep çoğalıyor da, dinsiz yaşıyoruz;
<i>Qalbimizde derdimiz çoq - insiz yaşaymız.</i>	Kalbimizde derdimiz çok, inlemeden yaşıyoruz.

(Qırımname 1, 2006: 47)

Şair, Kırım Tatarlarının bu durumdan kurtulabilmeleri için dillerini canlandıracak, milli varlıklarını ortaya koyacak çareler aramaktadır. Modern çağda bu yayın organları, bilhassa televizyon ile mümkündür. Ancak, televizyon yayınlarında da Kırım Tatarcasına yer verilmemektedir. Şair, şiirin dördüncü dördlüğünde televizyon yayınlarında Kırım Tatarcasının kullanılmamasından yakınır:

<i>Üç evlatnı egiz etip doğurğan ana,</i>	Üç evladını ikiz olarak doğuran ana,
<i>Tuvoğan tilde bir söz aytmay teleyayında.</i>	Ana dilde bir söz söylemiyor televizyonda.
<i>Asan, Üsein ve Osman, dep adların aña, -</i>	Asan, Üseyin ve Osman, diye adlarını anıyor;
<i>Amma millet, Vatan ruhu qaydadır, qana?!</i>	Amma millet, Vatan ruhu nerededir, hani?

(Qırımname 1, 2006: 47)

Aynı şiirin altıncı dördlüğünde, Kırım Tatar dilinin abidevî şahsiyetlerinden Bekir Sıtkı Çobanzade'ye³ seslenen şair, onun "Tuvğan Til"⁴ adlı şiirinin dilinin ne kadar

² İsmail Bey Gaspıralı'nın hayatı (1851-1914, eserleri ve fikirleri için bakınız: Cafer Seydahmet Kırımı, *Gaspıralı İsmail Bey*, Avrasya Bir Vakıf Yayınları 2; İsmail Bey Gaspıralı İçin, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları No: 9, Ankara 2004; Türk Kültürü Aylık Dergi, Gaspıralı İsmail Bey Sayısı, 337-338, Yıl XXIX, Mayıs-Haziran 1991, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara; "İSMAIL BEY GASPİRALI VE DÜNYA MÜSLÜMANLARI KONGRESİ" Hazırlayanlar Dr. Hakan KIRIMLI-Dr. İsmail TÜRKOĞLU, Tokyo 2002, İslamic Area Studies Project, Central Asian Research Series No :4; İsmail Gaspıralı, Seçilmiş Eserleri 1 : Roman ve Hikâyeleri (Hzr. Yavuz Akpınar-Bayram Orak-Nazım Muradov), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005, İsmail Gaspıralı, Seçilmiş Eserleri 2: Fikrî Eserleri (Neşre Hazırlayan: Yavuz Akpınar, Ötüken Yayınları., İstanbul, 2004); İsmail Gaspıralı / Seçilmiş Eserleri 3 / Dil- Edebiyat- Seyahat Yazıları (Neşre Hazırlayan: Yavuz Akpınar, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008), vb.

³ Bekir Sıtkı Çobanzade: 1893'te Kırım'ın Kefe vilayeti Argın köyünde çoban Kurtvaap'ın ailesinde dünyaya gelen Çobanzade, ilk tahsilini köy mektebinde, orta okul tahsilini ise Karasubazar Rüşdiye Mektebinde almıştır. 1909'da İstanbul'a gelerek Sultaniye Medresesinde okumuş ve aynı zamanda "Kırım Tatar Talebe Cemiyeti"ne üye olmuştur. 1914'te 1. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Kırım'a dönmüş ve 1916'da Macaristan'a giderek Şark Dilleri bölümünde okumuştur. Burada 12. yüzyıla ait "Codeks Cumanikus" adlı

zengin ve sade olduğunu vurgular, kendisinin de bir parçası olduğu Kırım Tatar halkının ana dillerinde konuşmamasını eleştirir:

<i>Nidamızı eşit sen de, ey Çoban-zade!</i>	Nidamızı işit sen de, ey Çobanzade!
<i>«Tuwğan til»ni oquğanda ağlaymız kade, -</i>	“Ana dil”i okurken ağlıyoruz bazen.
<i>Nasil zengin edi tiliñ ve nasıl sade,</i>	Nasil zengindi dilin ve nasıl sade;
<i>Başqa tilde söyleşmekni ettik biz adet.</i>	Başka dilde söyleşmeyi edindik âdet.

(Qırımname 1, 2006 : 47)

Şair aynı şiir kitabı *Qırımname 1*'deki “*Oquyıcıma*” adlı şiirinde, okuyucularına seslenir ve okuyucularına ana dilleriyle konuşmadıkları her gün köklerinden kopukluklarını, dilsiz bir millet hâline geldiklerini şiirinin beşinci dörtlüğündeki dizelerine şöyle yansıtır:

<i>Bilemen, kün-künden eksilmektesin,</i>	Biliyorum, günden güne eksilmektesin;
<i>Til bilmey tamırdan kesilmektesin,</i>	Dil bilmeden köklerinden ayrılmaktasın;
<i>Ecdatlar hatrasını ep silmektesin,</i>	Ecdâdın hatirasını hep silmektesin;
<i>Tilsiz bir millette çevrilmektesin.</i>	Dilsiz bir millete çevrilmektesin.

(Qırımname 1, 2006: 3)

“*Tüşünce*” adlı şiir kitabındaki “*Peşman*” adlı şiirinde, yazdığı şiirlerin kendine de halkına da bir faydasının dokunmadığını düşünen şair, halkının kendi diline sahip çıkmamasına hayıflanır; kendisini iğne ile boşu boşuna kuyu kazan bir zavallıya benzetir:

<i>Ne özümne, ne halkıma bir faydası tiymedi</i>	Ne kendime ne halkıma bir faydası dokundu
<i>Tilimizni saqlayım dep manzumeler yazğanım.</i>	Dilimizi koruyayım diye yazdığım manzumelerin.
<i>Ay sen, halkım, öz tiliñni bir kuvvet dep bilmediñ,</i>	Ah sen halkım, öz dilini bir kuvvet diye düşünmedin,
<i>Ay men baykuş, ine ile nafle quyu qazğanım...</i>	Ah ben baykuş, iğne ile kuyu kazdığımı anlamadım.

(Tüşünce, 1997: 76)

Şair, Eşref Şemizade'nin sürgündeyken halkın arasında rastladığı inatçı kişiler için yazdığı “*Emirametniñ inatlığı*” adlı şiirinde yer alan Amiramet tiplemesini esas alarak “*Qırımğa Qaytqan Emiramet*” adlı şiirini yazar. Şair bu şiirinde anadille

---

eser üzerine doktorasını tamamlayarak Budapeşte ve Lozan Üniversitelerinde çeşitli zamanlarda çalışmıştır. 1920'de Kırım'a dönerek Totayköy'de hocalık yapar ve 1924'ten sonra Azerbaycan Üniversitesinde çalışır. Kendi döneminin en önemli Türkologlarından biri olup makaleler ve kitaplar neşreder. Ayrıca güçlü şairliğiyle bilinen Çobanzade'nin şiirleri 1955'te Battal Taymaz tarafından hazırlanan “*Kırımlı Bekir Çobanzade'nin Şiirleri*” isimli makalede, 1971 senesi Taşkent'te basılan “*Şiirler*” kitabında gün yüzüne çıkar. Ayrıca Budapeşte'te okurken kaleme aldığı “*Kaval Sesleri*” adlı elyazması da Türkiye'de İsmail Otar tarafından neşredildi. Çobanzade, 1937'de Sovyet Hükûmeti tarafından hapse atılır ve kurşunlanarak öldürülür. Çobanzade için ayrıca bakınız, Zakir Kurtnezir, *Qırımtatar Edipleri*, Aqmescit-Qırım, 2000; Rıza Fazıl-Safter Nagayev, *Qırımtatar Edebiyatı Tarihi*, Aqmescit-Qırım, 2001, İsmail Otar, *Kırımlı Türk Şair Ve Bilgini Bekir Sıdkı Çobanzade*, İstanbul 1999, Kenan ACAR, *Kırımlı Bekir Sıdkı Çobanzade (Dilciliği ve Edebiyat Araştırmacılığı)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2001.

⁴ bk. Ek 1

yazılmış gazete ve kitapları okumayanlarla ve menfaatini her şeyden üstün tutarak, mezun olduktan sonra iş bulamaz korkusuyla çocuklarını ana dille eğitim yapan kurumlara göndermeyenlerle alay etmektedir.

*Maña derler: "Bizim inat Emiramet
Qalsa bile cail olup, dımma soqur,
İnatlıqtan taş kesilip, ömrü boyu
Ana tilde ne gazet, ne kitap oqur".*

Bana derler: "Bizim inat Emiramet
Kalsa bile cahil olarak, tamamen kör,
İnatçılığından taş kesilip ömür boyu
Ana dilinde ne bir gazete, ne kitap okur.

*Maña derler: "Bizim inat Emiramet
Kâr olmasa, balaq tirep suvğa kirmez",
"Tatar tilin bilip qayda kirecek?", -dep,
Balasını milliy oquvğa da bermez.*

Bana derler: "Bizim inat Emiramet
Kâr olmasa paçalarını sıvayıp suya girmez."
"Tatar dilini bilip nereye girecek?" diye
Çocuğunu millî mektebe de vermez.

(Tüşünce, 1997: 82)

Şair, "Qırımname 1" şiir kitabında yer alan "Tuvoğan Tilim" şiirinde ana dile övgüler yağdırır, şiirin yedinci dörtlüğünde kendisi de dâhil olmak üzere halkına öz eleştiri yaparak ana dile yeteri kadar sahip çıkamamalarına hayıflanır:

*Ah, bugün de qadiriñni bilse edik,
Yıltratsaq - totlarıñni silse edik,
Fikrimizni seniñ ile qayrar edik,
Senden keyf alıp, ah, bir mayrar edik!*

Ah bugün de kadrini bilseydik;
Parlatsak, paslarını silseydik.
Fikrimizi seninle bilerdik;
Senden keyif alıp ah, huzurlu olurduk.

(Qırımname 1, 2006: 92)

b) Ana dilin önemi, ana dilin yok olacağı korkusu ve bununla ilgili uyarı içeren şiirler

Şair bu mevzuyu *Oquyıcım*a, "«Vatan Nedir?» Degen Sualime Cevap Berip Olamağan Gençlerimizge" ve *Sos* isimli şiirlerinde ele almıştır.

Şaire göre şairlerin yazdıklarını okumayan, dilline sahip çıkıp onunla gururlanmayan millet, kimliğini kaybetmiştir ve ölmek üzere olan bir hasta gibidir. "*Oquyıcım*" adlı şiirinin altıncı ve dokuzuncu dörtlüklerinde bu konudaki fikirlerini açıklarken, Bekir Sıtkı Çobanzade, Numan Çelebi Cihan gibi Kırım Tatar kültür ve siyasî tarihinde yaptıkları önemli işlerle ve verdikleri eserlerle önemli bir yer tutan şahsiyetlere ve onların şiirlerine atıfta bulunmaktadır.

*Çoban-zademizni oqup olmasan,
Noman-zademizni oqup olmasan,
Öz tuvoğan yurtında kimsin ve nesin? -
Ecel töşeginde yatqan milletsin...*

Çobanzâdemizi okuyamazsan,
Numanzâdemizi okuyamazsan,
Ana yurdunda kimsin ve nesin?
Ecel döşeginde yatan bir milletsin.

*Öz tuvoğan tiliñden lezet almasañ,
Öz tuvoğan tiliñnen gururlanmasañ,
«Ant ettim!» - degende çoşıp yanmasañ,
Ne özüñ qalırısñ, ne qalır sesñ.*

Kendi ana dilinden lezzet almazsan,
Kendi ana dilinle gurlanmazsan;
"Ant ettim" denilince çoşup yanmazsan;
Ne kendin kalırsın, ne de sesin kalır.

Şaire göre diline sahip çıkmayan milletin vatani da olmaz ve bir millet için dilini kaybetmek, vatansızlıktan daha kötüdür. Çünkü şair için ana dil, kişinin en büyük vatanıdır, insan yaşadığı her türlü kötü durumdan diline sahip çıkarsa ve onu yaşattırsa kurtulabilir. Ana dili için mücadele eden onu koruyan, geliştiren nesiller hürriyetini kazanabilir, vatana sahip olabilir. Aksi takdirde insanoğlu bin bir çeşit haksızlığa uğrayabilir, acı çekebilir. Şairin bu düşüncelerine “*Oquycıma*” şiirinin yedinci ve sekizinci dörtlüklerinde şu şekilde rastlamaktayız:

<i>Bağışla keñezge kelgende canım,</i>	Bağışla, genzime geldi canım;
<i>Seni böyle titis sözlernen ańdım,</i>	Seni böyle âdi sözlerle andım.
<i>Barsın, tilsiz tende qurusın qanım,</i>	Varsın, dilsiz tende kurusun canım;
<i>Tilsizlik beterdir vatansızlıqtan.</i>	Dilsizlik beterdir vatansızlıktan.
<i>Tilsizlik beterdir biñ aqsızlıqtan,</i>	Dilsizlik beterdir bin haksızlıktan,
<i>Közyaşın qurumaz olmasa tiliñ...</i>	Gözyaşın kurumaz olmasa dilin...
<i>Tuvoğantil - eñ büyük Vataniñ-iliñ,</i>	Ana dil, en büyük vatanın, memleketin;
<i>Tilnen qurtulırsıñ bataq-sazlıqtan!</i>	Dille kurtulursun bataklıktan, sazlıktan.

(Qırımname 1, 2006: 4)

Vatan ve ana dil kavramlarını her zaman bir arada değerlendiren ve birbirine eş tutan şair, bir milletin varlığını ancak dili ile muhafaza edebileceğini savunmuştur. O, “*Oquycıma*” adlı şiirinin onuncu dörtlüğünde bu fikrine şöyle yer vermiştir:

<i>Dünyada İman ve Vatan yekâne,</i>	Dünyada iman ve vatan yegânedir;
<i>Vatanda Millet, Til ve Can yekâne.</i>	Vatanda millet, dil ve can yegânedir.
<i>Tuvoğan tiliñ ile milletmen, dersiñ,</i>	Ana dilin ile milletim dersin;
<i>Barsıñı, yoqısıñı - Tilde körersiñ!</i>	Var mısın, yok musun dilde görürsün.

(Qırımname 1, 2006: 4)

Şair bu anlayışını “*«Vatan Nedir?» Degen Sualime Cevap Berip Olamağan Gençlerimizge*” adlı şiirine de yansıtır ve gençlere vatanın tanımını yaparken onların ana dillerini bilmemelerine içlenerek şu sözlerle cevap verir:

<i>Vatan - nice soğuşlarda sınavlardan keçendir,</i>	Vatan, nice savaşlarda sınavlardan geçendir.
<i>Vatan - nice ölümlerden qorqmay keçken Çeçendir!</i>	Vatan, nice ölümlerden korkmadan geçen Çeçendir!
<i>«Vatan nedir?» - dep soradım, susıp qaldıñ- tilsizsiñ,</i>	“Vatan nedir” diye sordum, susup kaldın, dilsizsin.
<i>Ana tilsiz, ey, qardaşım, vatansızsiñ - ilsizsiñ.</i>	Ana dilsiz, ey kardeşim, vatansızsin, ilsizsin.

(Qırımname 1, 2006: 11)

Bir milletin dili, onun en büyük hazinesidir, can damarıdır. Dilini kaybeden bir millet, yok olmaya mahkûmdur. Bunun farkında olan şair, ana dilin önemini okuyucularına anlatmak için dili, geminin direğine benzetir. Şair için onun batması, kaybolması milletin yok olmasıdır. Şairin bu düşüncelerini “*Sos*” adlı şiirinin birinci ve yedinci dörtlüklerindeki ifadelerinde görmekteyiz.

<i>Qurtarıñız, qurtarıñız, gemimiz bata!</i>	Kurtarın, kurtarın, gemimiz batıyor!
<i>Gemimizniñ baş direği yıqılayata.</i>	Gemimizin baş direği yıkılıyor.
<i>Deryamıznı bastı boran - quru safsata,</i>	Deryamızı bastı boran kuru safsata,
<i>Deñizciler yarı ölü alında yata.</i>	Denizciler yarı ölü hâlde yatıyor.

(Qırımname 1, 2006: 47)

<i>«Quş yavrusı yuvasında körgeñin küter»,</i>	“Kuş yavrusı yuvasında gördüğünü güder.”
<i>Bügün bizler quş alından betermiz, beter.</i>	Bugün bizler kuş hâlimden beteriz, beter.
<i>Gemimizniñ direği - til, batar da keter,</i>	Geminizin direği, dil, batar da gider;
<i>O batqan soñ, unutulıp, millet de biter.</i>	O battıktan sonra, unutulup, millet de biter.

(Qırımname 1, 2006: 48)

c) Ana dile övgü, ana dili koruyanlara minnet içeren şiirler

Şair bu konudaki düşüncelerini, *Tuvğan Tilim*, *Bağışlav*, *Meraba Gençlik*, *Basır Gafarınıñ Baştasına* isimli şiirlerinde dile getirmiştir.

Şakir Selim “*Qırımname 1*” kitabında ana dilin önemini vurgularken, bugün yok olmak üzere olan ana dilinin aslında ne kadar zengin bir dil olduğunu ve diğer dillere etkisini “*Tuvğan Tilim*” adlı şiirinde kaleme almıştır.

<i>Nice yüz yıl qarşambalı yollar keçtiñ,</i>	Kaç yüz yıl dolambaçlı yollardan geçtin,
<i>Sende edi ata-babam qayğıları.</i>	Sendeydi ata babalarının kaygıları.
<i>Yaşavıñnen düşmanlarğa kefin biçtiñ,</i>	Hayatınla düşmanlara kefen biçtin,
<i>Öldürtmediñ halqıñnıñ saf duyğuların.</i>	Öldürtmedin halkının saf duygularını.
<i>Soyqırıvı aslı senden başladılar,</i>	Soykırıma asıl senden başladılar,
<i>Qapadılar zorlap-mıqtap tar kirilge...</i>	Kapadılar zorlayarak yetersiz kirilge ⁵ .
<i>Halqıñ kibi alev-otqa taşladılar, -</i>	Halkın gibi aleve taeşe attılar,
<i>Efsaneviy quş oldıñ sen ep tirilgen.</i>	Efsanevî kuş oldun sen hep dirilen.
<i>«Zengin tiller» luğatların açaman da, -</i>	“Zengin diller” lugatlarını açıyorum da,
<i>Şaşıp qalam! - olarnı sen bayıtqansıñ.</i>	Şaşırıp kalıyorum! Onları sen zenginleştiriyorsun.
<i>«Ridna mova»da yoqsiñmi, ya rusçada? -</i>	“Ridna mova”da yok musun, ya da Rusçada?
<i>Qa, baqayım, tatarca söz yoq, dep aytsın!</i>	Hadi bakayım, Tatarca söz yok, diye söyleyin!

(Qırımname 1, 2006: 91)

Ayrıca şiirin son dörtlüğünde ana dili ile öz halkı arasında özleştirme kurarak gelecekle ilgili temennilerini şu mısralarla ifade eder:

⁵ Kiril alfabesi

<i>Tuvğan tilim! Güzel tilim! Kene yaşa!</i>	Ana dilim! Güzel dilim! Yine yaşa!
<i>Sen bar ekeş, ölümge biz baş bermemiz.</i>	Sen var oldukça ölüme biz baş vermeyiz.
<i>Yurtqa qayttıq senmen birge yıllar aşa,</i>	Yurda döndük seninle birlikte yıllar geçirek
<i>Topraq degil, düşmanğa bir taş bermemiz!</i>	Toprak değil, düşmana bir taş bile vermeyiz!
<i>Yanvar 4—5, 2006 s.</i>	(Qırımname 1, 2006: 92)

Şair *Tüşünce* isimli kitabında, İsmail Bey Capıralı'nın doğumunun 140. yılı için kaleme aldığı *Bağışlav* şiirinde Gaspıralı'nın Kırım Tatarları için yaptığı hizmetlere minnetini dile getirir ve şiirin sekizinci dördlüğünde Tercüman gazetesinin sayesinde sürgünlükte bile dillerini koruyup bugünlere gelebildiklerini ifade eder:

<i>Şükür, Yurtqa qaytmaqtamız baş köterip adınen,</i>	Şükür yurda dönmekteyiz baş kaldırıp adınla,
<i>Abdiyekday tilimizde tekrarlana "Tercüman".</i>	Abdiyek gibi dilimizde tekrarlanıyor "Tercüman".
<i>Tilimizni saqlap keldik bu baş qara yazınen,</i>	Dilimizi koruyup geldik bu alınmızın kara yazısıyla,
<i>Camilerde namaz qıla saña halqñ er cuma.</i>	Camilerde namaz kılıyor sana halkın her Cuma.
	(Tüşünce 1997: 31)

Şakir Selim, ömrünü Kırım Tatar dili, edebiyatı ve tarihi üzerine çalışmalar yapmaya adanmış Kırım Tatar dil bilimci Basır Gafar için "Basır Gafar'ın Mezar Taşına" adlı bir dördlük yazmıştır. Bu dördlüğünde ona ana dilini koruyup yaşattığı için minnet duygusunu ifade ederken, onun ana dillerini sevenlerin kalbinde her zaman yaşadığını da vurgulamaktadır.

<i>Tilimizni saqlap qalğan alimlerden birisiñ,</i>	Dilimizi koruyan âlimlerden birisin,
<i>Tilmasluq iliminiñ körümlü bir pirisin,</i>	Dilcilik ilminin meşhur bir pirisin,
<i>Milliy Kütüphanemizde bütün variyetleriñ -</i>	Millî kütüphanemizde bütün varlığını,
<i>Ana tilni seogenlerniñ qalplerinde tirisin.</i>	Ana dili sevenlerin kalplerinde dirisin.
	(Qırımname 1, 2006: 31)

Şair 1997'de Kırım Sanayi-Pedagoji Enstitüsünün talebeleriyle görüşürken okuduğunu söylediği "Meraba Gençlik" adlı şiirinde, Kırım'a dönen yeni neslin omuzlarındaki millî mesuliyetleri ve onlara yüklenen misyonları sıralar. Çobanzade'nin yaptığı işlerden dolayı cezalandırıldığını ancak yine de "Tuvğan dil" şiiri gençlere miras bıraktığını şöyle ifade eder:

<i>Til doğrağan Azrailge Bekir canın aldırdı,</i>	Dil doğrayan Azrail'e Bekir canını aldırdı,
<i>Amma kene "Tuvğan til!" dep bizge tilin qaldırdı.</i>	Ama yine de "Tuvğan dil!" diyerek bize dilini bıraktı.
	(Tüşünce, 1997: 38)

4. SONUÇ

Yazdığı şiirlerle Kırım Tatar edebiyatına büyük katkıları olan Şakir Selim, şiirlerinde millî meseleleri ele almış, bu meselelerle ilgili hislerini ve düşüncelerini şiirleriyle okuyucusuna ulaştırmaya çalışmıştır. Vatan, millet, ana dil ve millî kimlik mev-

zularındaki hassasiyetini dizelere dökmüş, gençlikten beklentilerini ve onlara karşı bazen sitemkâr tavrını da eserlerine yansıtmıştır.

Onun için ana dil millî kimliğin temel taşıdır, ana dile sahip çıkılmazsa millî kimlik değerini kaybeder. Bu sebeple ana dile sahip çıkmak, onu koruyup yeni nesillere aktarmak ve onunla eserler vermek; milletin varlığının devamı için, yerine getirilmesi gereken birinci şarttır. Dolayısıyla şairin şiirlerinde ana dile sahip çıkmayanlara sitem ve ana dilin önemi en çok vurgulanan konulardan biridir. Ana dile sahip çıkan, onunla eserler veren ve millet ile dili için mücadele eden Gaspıralı, Çobanzade, Çelebicihan, B.Gafar gibi abidevî şahsiyetler de onun şiirlerinde yer almıştır.

KAYNAKÇA

- ABİBULLAYEVA, Enise (2013), *Qırımtatar Tilinde Tasil – Halqıñ Saqlanıv Qalınmasıñ Temeli Olaraq, Dilleri Ve Kültürleri Yok Olma Tehlikesine Maruz Türk Toplulukları 4. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- GANIYEVA, Emine (2013), *Qırımtatar Tiliniñ İnkişafında İlmîy Terminologiyanın Rolü, Dilleri Ve Kültürleri Yok Olma Tehlikesine Maruz Türk Toplulukları 4. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- KURTNEZİR, Zakir (2000), *Qırımtatar Edipleri*, Aqmescit-Qırım: Tavriya Neşriyatı.
- Rıza FAZİL-Safter NAGAYEV (2001), *Qırımtatar Edebiyatı Tarihi*, Aqmescit-Qırım.
- R. FAZİL, Ş.SELİM (2008), *Ana Til-Baylığımız!, Ey Ana Til!, Ey Tuwğan Til!*, Aqmescit: QCI Qırım-devoquvpedneşir Neşriyatı.
- SELİM, Şakir (1990), *Yellerni Dinle*, Taşkent: Gafur Gulam adına Edebiyat ve Sanat Neşriyatı.
- SELİM, Şakir (1997), *Tüşünce*, Aqmescit: Tavriya Neşriyatı.
- SELİM, Şakir (2006), *Qırımname 1*, Aqmescit: Qırımdevoquvpedneşir Neşriyatı.
- SEYDAMETOVA, Nariye (2013), *Qırımtatar Tiliniñ Toplumsal İşlevi: Tarihi Ve Çağdaş Durumu, Dilleri Ve Kültürleri Yok Olma Tehlikesine Maruz Türk Toplulukları 4. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- <http://www.unesco.org/culture/languages-atlas/en/atlasmap/language-id-342.html> (30.03.2014).

Ek 1: "Tuvğan Til", Bekir Çoban-zade

Seni men Qırında, Qazanda taptım,
Cüregim qaynağan, taşqanda taptım...

İstiymen özünü er yaqta körmek,
Er yerde inciñden destanlar örmek...

Cat elde muğayıp, açınıp cürgende,
Ümütüm, hayalım şay tüşip cürgende,

Quşlarğa, qaşqırğa üyretsem seni,
Sen bolsañ öksüzniñ köñülden süygeni.

Moynuña sarıldım, dertimni aytıp,
Bir güzel sözüñmen özüme qaytıp...

Camige, mihrapqa, sarayğa kirseñ,
Deñizler, çöllerniñ çetine erseñ...

Cırlarıñ bolmasa, maneñ bolmasa,
"Curt" degen sözüñmen cürek tolmasa,

Seniñmen düşmanğa yarlıqlar yazsam,
Qaruvlı sözüñmen köñlüni qazsam...

Ah, nasıl cürermen gurbet yaqlarda,
Tanışsız, bilişsiz yat soqaqlarda?..

Qabrimde melekler sorğu sorasa,
Azrail tilimni biñ kere torasa,

Bilmiyem Türükmi, Tatarmı adıñ,
Bek yaman tatlısıñ, Tañrıdan tadıñ.

"Öz tuvğan tilimde ayt mağa! " dermen,
Öz tuvğan tilimde cırlap ölermen...

Türük de, tatar da seniñ sözleriñ,
Ekisi eki çift muñlu kózleriñ...

Köñlümni qayğılar kemirip turğanda,
Halqımnı tınışsız yıldızı urğanda,

Viyana ögünde, Qazaq içinde
Barabar cırladıq Hindlerde, Çinde...

Tuvğan til-başqası aqlıma kelmiy,
Bir büyük sıyrımsıñ, düşmanlar bilmiy...

Añlasın bir seni, düşman da süyer,
Bir canıq sözüñmen cüregi iyer...

1918, 1 iyün- Budapeşt